

DIPLOMATSKI CEREMONIJAL – VAŽAN OBLIK KOMUNIKACIJE U PREGOVORIMA OKO PROŠIRENJA DUBROVAČKIH GRANICA

Valentina ZOVKO
Sveučilište u Zadru, Zadar, Hrvatska

UDK: 327.8(497.5 Dubrovnik)~14~
Izvorni znanstveni članak
Prihvaćeno: 22. travnja 2013.

Članak propituje važnost diplomatskog rituala i ceremonijala u odašiljanju poruka i kreiranju ishoda pregovora oko proširenja dubrovačkog teritorija krajem 14. i u prvoj polovici 15. stoljeća. Sastav i brojčana reprezentativnost poslanstva, njegova opremljenost, odjeća poklisara, njihov ispraćaj i povratak u grad, pokloni za osobu kojoj su upućeni, formalni govor, upotrijebljene titule, geste, neverbalna komunikacija, mjesto dočeka stranog izaslanika i njegov prijem nosili su simbolične poruke koje su izražavale i oblikovale kompleksan sustav društvene mreže moći i odnosa autoriteta, davale prepoznatljiv identitet stranama u pregovorima i izražavale državnu ideologiju vlasti. Dubrovčani su potvrdili poznavanje dominantnih ritualnih i ceremonijalnih formi koje su znali prilagoditi vlastitim interesima i zakonitostima povijesnog trenutka.

Ključne riječi: Dubrovnik, diplomacija, ritual, ceremonijal, pregovori, poklisari, proširenje teritorija, 15. stoljeće.

1. Uvod

Srednji vijek razdoblje je *tisuću formalnosti*¹ koje su posebno došle do izražaja u diplomatskom ritualu i ceremonijalu² koji su pratili pregovore oko proširenja dubrovačkih granica. Brižljivo planirani ritual imao je zadaću učiniti nevidljivo vidljivim, a u vidljivoj otkriti dublje značenje koje je oblikovalo društvene odnose, razrješavalo pitanja moći i autoriteta te davalo identitet stranama u pregovorima.³ Diplomatski je ceremonijal izra-

¹ Vidi: Gerd ALTHOFF, „The variability of Rituals in the Middle Ages“, u: *Medieval Concepts of the Past*, ur. Gerd ALTHOFF, Johannes FRIED, Patrick J. GEARY, Cambridge University Press, Cambridge, 2002., 71 – 87; Philippe Buc, *The Dangers of Ritual: Between Early Medieval Texts and Social Scientific Theory*, Princeton University Press, Princeton, 2001., 5.

² Pojmove ritual/obred i ceremonijal/protokol koristila sam kao istoznačnice. Objašnjenje vidi kod: Nella LONZA, *Kazalište vlasti, ceremonijal i državni blagdani Dubrovačke Republike u 17. i 18. stoljeću*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2009., 17, nap. 8.

³ David A. WARNER, „Rituals, Kingship and Rebellion in Medieval Germany“ *History Compass* 8/10, 2010., 1210; Percy E. SCHRAMM, *Kaiser, Könige und Päpste*, sv. I., D. Lohrmann, Stuttgart, 1968., 23; Gerhart B. LADNER, „Medieval and Modern Understanding of Symbolism: A Comparison“ *Speculum* 54/2, 1979., 225.

žavao, ali i konstruirao složeni društveni i politički okvir hijerarhije vlasti o kojemu su Dubrovčani vodili računa pri promišljanju odluka o širenju teritorija grada. Izbor nositelja poslanstva, njihove pratnje, darova koje će ponijeti, formalnog izričaja i neverbalne komunikacije, kojom su manje ili više svjesno odašiljali poruke u diplomatskim audijencijama na nekom stranom dvoru, bili su satkani od niza univerzalnih i vidljivih simbola kreiranih da prenesu poruku o društvenom statusu te političkom, kulturološkom i teritorijalnom identitetu subjekta u čije su ime poklisari bili ovlašteni pregovarati. Oni se obično izdvajaju iz rituala i poimaju kao zasebni elementi koji imaju samostalno i stalno značenje.⁴ Mehanizmi iz kojih diplomatski ceremonijal crpi svoju važnost nastojali su se ugraditi u svijest pojedinca i unificirati na način da tvore prepoznatljiv, sveobuhvatan i jedinstven mentalni krajolik.

2. Fluidnost etikete

Tijekom pregovora vođenih u 15. stoljeću, političke norme pronašle su odraz u nepisanim *pravilima igre* koja su regulirala društvenu i političku interakciju te vodila sve aspekte javne komunikacije. Protokol se mogao prilagođavati trenutnim okolnostima i poruci koju se željelo odaslati. Pravila etikete još nisu bila strogo formalizirana već su se oblikovala temeljem običaja, diplomatske prakse, iskustva poklisara i uputa koje su usmjeravale njihovo djelovanje.⁵ Vlasti su znale prilagoditi svojim pragmatičnim ciljevima pravila i manire ponašanja koje je dirigirao ukus vremena.⁶ Zbog toga se o svakom pitanju koje se ticalo ceremonijala vijećalo zasebno za svaku diplomatsku misiju kako bi se iznašla svrsishodna rješenja. Običaji se nisu mijenjali samo pod pritiskom već i s promjenom okružja. Problemi u komunikaciji pojavljivali su se zato što izgrađena percepcija svijeta nije bila identična u svim dijelovima Europe koji su govorili *različitim dijalektima* kada je u pitanju diplomatski ceremonijal.⁷ Prvi dubrovački poklisari na Porti naišli su na poteškoće jer nisu poznavali pravila koja su tamo vrijedila zbog nepostojanja zajedničkog ceremonijala za takve prigode.⁸ Ceremonijalna praksa razlikovala se od sredine do sredine, pa je za glatko obavljanje službe bilo nužno poznavati dominantne običaje zemlje u koju su se poklisari uputili. Ako su smetnuli s uma ili nisu bili upoznati s tim da je najveća počast na Porti iskazana osobi s lijeve stra-

⁴ Maurice BLOCH, *Ritual, History and Power*, London School of Economics, London, 1997., 41.

⁵ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 165.

⁶ Vidi radove u: Gerd ALTHOFF, *Spielregeln der Politik im Mittelalter. Kommunikation in Frieden und Fehde*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt, 1997.; Julia BARROW, „Playing by the Rules: Conflict Management in Tenth- and Eleventh-Century Germany“ *Early Medieval Europe* 11, 2002., 389 – 396; Levi ROACH, „Public rites and public wrongs: ritual aspects of diplomas in tenth- and eleventh-century England“ *Early Medieval Europe* 19, 2011., 182.

⁷ Julia BARROW, „Demonstrative Behaviour and Political Communication in Later Anglo-Saxon England“ *Anglo-Saxon England* 36, 2007., 148 – 150.

⁸ Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 1999., 138 – 139.

ne, suprotno diplomatskoj praksi koju su poznavali, mogli su upasti u nesporazume, zakomplicirati i otežati si rad.⁹

Dubrovčani su bili spremni prilagoditi se novim potrebama koje je donosila svakodnevnica, zadržavajući pravo unošenja lokalnih posebnosti u ceremonijalnu praksu čime su odavali svoju samosvojnost. Veće intervencije nisu bile moguće, a ni poželjne kako ne bi došlo do zabune ili pogrešne interpretacije poruke koju su odašiljali uvriježeni simboli u diplomatskoj komunikaciji. Dubrovčani su poznavali i kopirali ceremonijalne obrasce svojih susjeda, prenesene zahvaljujući dijelu školovanih i plaćenih službenika dubrovačke kancelarije, koji su dolazili iz Venecije i drugih krajeva Italije, te spoznajama dubrovačkih poslanika i trgovaca. Internalizacija koda diplomatskog ponašanja rezultirala je redom, rutinom i nedvosmislenošću u obavljanju službe. Dubrovčani su prihvaćali ceremonijalne obrasce drugih, ali im je istovremeno bilo važno kako ih oni vide kroz prezentaciju njihova grada.¹⁰ S obzirom na tu rastuću vanjsko-političku samosvijest, vodili su brigu o nastupu poklisara i identitetu koji predstavljaju i grade na stranim dvorovima. Zbog toga je bilo nužno da oni budu odani domovini, brižni i vješti u svom poslu te dobri poznavatelji prilika i obilježja razdoblja u kojem djeluju, odnosno široko i svestrano obrazovane osobe s razvijenom mrežom osobnih i profesionalnih veza.¹¹

Poslanstva koja su nastojala svome gradu osigurati nove teritorije nisu imala identična obilježja od pregovora s bosanskim kraljem Ostojom o prepuštanju Primorja do okončanja Konavoskog rata. Tijekom Dubrovačko-bosanskog rata, u kojem su Dubrovčani nastojali sačuvati stečene teritorijalne pozicije, diplomatske misije imale su uočljiv *ad hoc* karakter. Kasnije se poslanici sve duže zadržavaju uz osobe kojima su upućeni, kontinuirano ih prate i izvještavaju o svim relevantnim aspektima misije. Zbog toga već u 15. stoljeću redovito nailazimo na iste vlasteline koji su učestalo angažirani kao nositelji diplomatskih poslanstava s ciljem teritorijalnog proširenja.¹² Uhodanost u službi, uz precizno poznavanje lokalnih prilika, tradicije i običaja, olakšavala je poklisarima uspješno obavljanje povjerenih zadaća.

Odabrana pregovaračka strategija ne samo da je legitimizirala postojeće društveno-političke odnose nego je bila iznimno značajna za uspješno stjecanje novih teritorija.

⁹ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 178.

¹⁰ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 440 – 441.

¹¹ Vidi: Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir*, 136; Ista, „O poslaničkoj službi i diplomatskom protokolu Dubrovačke Republike u 15. stoljeću“, u: *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija. Zbornik diplomatske akademije*, sv. 2, Diplomatska akademija Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske, Zagreb, 1999., 197, 201; Anto BABIĆ, „Diplomatska služba u srednjovjekovnoj Bosni“ *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine* 5, 1960., 24, 47; Miriam HLAVAČKOVÁ, „A diplomat in the service of the kings of Hungary. The Activity of the Bishop of Nitra Antony of Šankovce at the end of the Middle Ages“ *Historický časopis* 59, 2011., 6, 13; Bernard GUENÉE, *States and Rulers in Later Medieval Europe*, Wiley, John & Sons, Oxford-New York, 1985., 146.

¹² Valentina ZOVKO, *Uloga poklisara u širenju teritorija Dubrovačke Republike na zaleđe (krajem 14. i početkom 15. stoljeća)*, (neobjavljena doktorska disertacija), 2012., 241.

Svaki detalj kao i njegov izostanak imao je određeno značenje. Važne poruke koje su „progovarale“ iz protokola većinom nisu bile slojevite, ali je njihovo neispravno shvaćanje ili izostanak mogao ozbiljno ugroziti tijek misije. Protokolarni obrasci pratili su poslanstva od njihova izbora do opoziva i bez njihova poznavanja nemoguće je dati potpun odgovor i ključ razumijevanja svjesno osmišljene igre oko proširenja dubrovačkih granica.

3. Vaganje ceremonijalnih počasti kao dio predradnji za odlazak poslanstva

Nakon usvajanja prijedloga o odašiljanju poslanstva valjalo je izabrati njegove nositelje i pratnju, izglasati njihovu plaću, donijeti odluku o vrijednosti i vrsti poklona koje će uručiti osobi kojoj su upućeni, odjeći i drugim predmetima koje će koristiti tijekom trajanja misije, odrediti datum njihova odlaska iz grada i urediti niz drugih detalja. Pripremne radnje rezultirale su nizom odluka koje su nosile jaku simboličku poruku o društvenim odnosima, kulturološkim i političkim značajkama epohe i ideologiji vodećih struktura moći. Vodstvo grada nastojalo je pronaći ravnotežu između ukazanih i očekivanih ceremonijalnih počasti kako bi otklonilo moguće neprijateljstvo i prekid dobrih odnosa. Ceremonijalna formula uvažavala je važnost zadaće stavljene pred poklisare te ugled, položaj i zasluge osobe s kojom ostvaruju diplomatsku komunikaciju.¹³

3.1. Sastav poslanstva

Sastav poslanstva izglasavan je u odnosu na položaj i važnost osobe kojoj je upućeno, stanje blagajne i predviđanja o mogućnosti realizacije planiranih ciljeva. Redovito su birani oni poklisari koji su se već dokazali ili za koje se pretpostavljalo da bi mogli ostvariti uspjeh u službi. Brojnost roda nije bila preduvjet da će dati najveći broj poklisara, jer su 1400. godine najbrojniji bili Goče, Menče, Sorgo, Bona, Georgio i Gondula,¹⁴ a redosljed najangažiranijih u pregovorima od 1399. do 1433. godine bio je Gondula, Resti, Georgio, Goče i Lucari.¹⁵ Zahtjevne misije povezane uz teritorijalno širenje vodili su najsposobniji i najugledniji vlastelini koji su financijski dobro stajali, istakli se u obnašanju važnih državnih službi te razvili mrežu poznanstava i odnos povjerenja s osobama kod kojih učestalo borave u poslanstvu. To je rezultiralo njihovim duljim izbivanjem iz grada, specijalizacijom za određeni teritorij ili osobu,

¹³ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 177.

¹⁴ Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 1, *Korijeni, struktura i razvoj dubrovačkog plemstva*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2011., 238.

¹⁵ Vidi: V. ZOVKO, *Uloga poklisara*, tablica 7. Sudjelovanje u poslanstvima, brojnost i klanovska pripadnost dubrovačke vlastele, 271.

odnosno profesionalizacijom u diplomaciji koja im je postala svojevrsna karijera.¹⁶

Krajem 15. stoljeća u Firenci je odlučeno da svaki poslanik treba biti praćen suposlanikom u dobi od 24 do 40 godina kojemu će to biti prigoda da stekne iskustvo u zanatu.¹⁷ Mlečani su prihvatili tu praksu, iako neredovito. U Dubrovniku, bar kada su u pitanju poslanstva s ciljem ishođenja novih teritorija, to nije bio presudan kriterij koji je utjecao na izbor njihovih nositelja. Obično su birani najugledniji vlastelini za koje se vjerovalo da će uspješno ostvariti povjerene zadaće na osnovu predviđanja o njihovom prethodnom iskustvu u službi, uspostavljenim kontaktima i umijećima koja su pridavana poslanicima i znatno kasnije.¹⁸ Usporedimo li starost nositelja poslanstava koji su angažirani u tandemu, možemo zaključiti da razlika u većini slučajeva nije bila izrazita te da su poslanici u trenutku izbora obično već zašli u zrele godine i imali prethodnog poslaničkog iskustva. Na pregovore bosanskom kralju Ostoji u Bišće 1404. godine uputili su se Nikola Petrov de Poča (1363.-1430.)¹⁹ i Marin Mihin de Caboga (1350.-1411)²⁰ među kojima je razlika u godinama bila nešto više od jednog desetljeća. Marin Jakovljević de Gondula (oko 1374.-1441.)²¹ i Nikola Matejev de Georgio (oko 1375.-1460.)²² angažirani su više puta skupa kao nositelji poslanstva.²³ Prema godinama njihovoga rođenja i smrti možemo zaključiti da su bili vršnjaci. Isti je slučaj s već spomenutim Nikolom de Georgiom i Ivanom Jakovljevićem de Gondula (1373.-1442.)²⁴ koji su 1431. godine u Velikom vijeću izabrani za nositelje poslanstva bosanskom kralju.²⁵ Ivan de Gondula nije zaostajao u diplomatskom iskustvu za svojim suposlanikom,²⁶ no neke tajne zanata mogao je naučiti od Mihoča Šimunovog de Resti koji je bio stariji²⁷ i iskusniji²⁸ kada su 1413. godine izabrani za nositelje poslanstva hrvatsko-ugarskom

¹⁶ Popis misija u kojima su sudjelovali neki od istaknutijih poklisara vidi u: V. ZOVKO, *Uloga poklisara*, 57, 67, 80, 95 – 96, 115 – 116, 162.

¹⁷ Donald QUELLER, *The Office of Ambassador in the Middle Ages*, Princeton University Press, Princeton, 1967., 189; Richard C. TREXLER, *Public Life in Renaissance Florence*, Cornell University Press, New York, 1991., 292.

¹⁸ Heidrun R. KUGELER, „*Le parfait ambassadeur*“, *The Theory and Practice of Diplomacy in the Century following the Peace of Westphalia*, (neobjavljena doktorska disertacija), 2006., 69.

¹⁹ Irmgard MAHNKEN, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, II, Posebna izdanja, knj. 340, Srpska akademija nauka i umetnosti, Beograd, 1960., tablica LV/2.

²⁰ Nenad VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2, *Vlasteoski rodovi A-L*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2012., 163.

²¹ N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2, 303.

²² N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2, 250.

²³ Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD), *Acta Consilii Maioris*, ser. 8, sv. 1, f. 127v, (22. 10. 1418.); Isto, sv. 3, f. 200v, (19. 2. 1428.); Isto, f. 200v, (21. 2.).

²⁴ N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2, 300.

²⁵ *Cons. Maius*, sv. 4, f. 158r, (27. 10. 1431.); Isto, f. 159v, (29. 10. 1431.).

²⁶ DAD, *Reformationes*, ser. 2, sv. 32, f. 201r, (6. 11. 1402.); Isto, sv. 34, f. 247v, (28. 11. 1412.); Isto, f. 194r, (27. 5. 1413.); *Lettere di Levante*, ser. 27/1, sv. 9, f. 48r, (20. 9. 1424.); Isto, sv. 10, f. 4v, (13. 1. 1427.); *Cons. Maius*, sv. 3, f. 213r, (20. 5. 1428.); Isto, f. 225v, (14. 10. 1428.).

²⁷ Živio je od 1366. do 1431., I. MAHNKEN, *Dubrovački patricijat*, II, tablica LX/1.

²⁸ V. ZOVKO, *Uloga poklisara*, 57.

kralju Sigismundu.²⁹ Neke od poklisara nalazimo rijetko u službi jer su se povlačili zbog poodmaklosti u godinama. Marin Nifikov de Gondula (oko 1355.-oko 1405.)³⁰ boravio je 1403. godine u poslanstvu kod vojvode Sandalja,³¹ a nakon toga je poživio još samo dvije godine. Mlađi vlastelini angažirani su po prvi puta tek pri koncu razdoblja koje ovaj rad proučava, što ne znači da nisu polučili još niz uspjeha u kasnijoj diplomatskoj karijeri. Džore Klementov de Goče (oko 1383.-1462.)³² izabran je po prvi puta kao nositelj poslanstva vojvodi Sandalju 1429. godine,³³ 1430. upućen je na Portu,³⁴ no to nije bio kraj njegovog angažmana u službi.³⁵

Žene nisu pratile svoje muževe zbog mjera štednje, tajnosti misije i teškoća na putovanjima.³⁶ Pratnja koja je dodjeljivana poslanicima obično je uključivala sluge (koji pješake ili jašu),³⁷ blagajnika³⁸ i kurire.³⁹ Poklisari su nekad tražili pomoć Dubrovčana koji su se privremeno ili stalno našli izvan grada kako bi sretno stigli na odredište.⁴⁰ Profesionalizacija službe u 15. stoljeću na zapadnoeuropskom prostoru značila je angažiranje sve većeg broja pravnika koji su imali potrebna znanja za uspjeh misije.⁴¹ U Dubrovniku razni pravni stručnjaci za građansko i kanonsko pravo, kao i prevoditelji, nisu bili dio izglasanih pratnji poslanstvima koja su nastojala osigurati nove teritorije. Broj školovanih pravnika u Dubrovniku bio je vrlo mali, a skoro svi bili kanonici.⁴² Isto tako nije zabilježeno niti sudjelovanje svećenika koji su na Zapadu bili uobičajeni dio pratnje, osobito ako su diplomatske pregovore pratile religijske ceremonije,⁴³ što nije bio slučaj u pregovorima o stjecanju novih teritorija na dubrovačkom primjeru.

²⁹ *Ref.*, sv. 34, f. 247v, (28. 11. 1412.); Isto, f. 249v, (19. 12. 1412.).

³⁰ DAD, *Testamenta Notariae*, ser. 10.1, sv. 9, f. 72v-73v; N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2, 305.

³¹ *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 28v, (25. 6. 1403.).

³² N. VEKARIĆ, *Vlastela grada Dubrovnika*, 2, 320.

³³ *Cons. Maius*, sv. 4, f. 29v, (1. 4. 1429.).

³⁴ *Cons. Maius*, sv. 4, f. 98r, (9. 8. 1430.).

³⁵ Nenad VEKARIĆ, *Nevidljive pukotine: Dubrovački vlasteoski klanovi*, HAZU, Zavod za povijesne znanosti u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2009., 55.

³⁶ D. QUELLER, *The Office of Ambassador*, 187.

³⁷ *Ref.*, sv. 31, f. 167r, (11. 6. 1398.); Isto, f. 135v, (17. 8. 1399.); Isto, sv. 32, f. 148r, (11. 6. 1403.); *Cons. Maius*, sv. 1, f. 149r, (18. 4. 1419.); Isto, sv. 2, f. 22r, (12. 1. 1420.); Isto, f. 98v, (28. 9. 1422.); Isto, sv. 4, f. 97r, (9. 8. 1430.).

³⁸ Odluka od 1. ožujka 1358. kojom se poklisaru dodjeljuje blagajnik kao dio pratnje proširuje se 1. kolovoza 1477. odlukom kojom blagajnik (redovito pučanin) preuzima državni novac i troši ga prema potrebi. O svemu vodi zapisnik koji na kraju svakoga dana poklisar pregledava i potpisuje. Po povratku u Dubrovnik obojica trebaju položiti zakletvu da su sredstva trošili racionalno i da ih nisu zloupotrijebili, Bogdan KRIZMAN, *O dubrovačkoj diplomaciji*, Školska knjiga, Zagreb, 1951., 66, 74.

³⁹ *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 136r, (2. 3. 1408.); Isto, sv. 9, f. 48v, (20. 9. 1424.); Isto, sv. 10, f. 58v, (2. 5. 1429.); Isto, f. 60r (16. 6. 1429.).

⁴⁰ *Lett. di Lev.*, sv. 11, f. 58r, (2. 12. 1431.).

⁴¹ B. GUENÉE, *States and Rulers*, 146.

⁴² Nella LONZA, „Dubrovački studenti prava u kasnom srednjem vijeku“ *Analiz Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 48, 2010., 35 – 36.

⁴³ O sastavu firentinskih poslanstava koja su uključivala navedene profile vidi: D. QUELLER, *The Office of Ambassador*, 157.

3.2. Brojnost poslanstva

Brojnost poslanstva izglasavana je u dubrovačkom Velikom vijeću, a Vijeće umoljenih potvrđivalo je donesenu odluku. Mlečani su 1371. godine pokušali nizom zakonskih regulativa odrediti univerzalnu veličinu svih poslanstava, no rezultati su izostali.⁴⁴ Dubrovčani su svako poslanstvo poimali izolirano i njegovu veličinu određivali prema predviđanjima o primjerenosti i uspješnosti. Odluke o brojčanoj reprezentativnosti vrlo su znakovite. Omogućavaju praćenje društvenog položaja osobe s kojom se pregovara i procjenu mogućnosti neke „treće strane“ da pomogne pregovore. Poslanstva u Ugarsku imala su veći ceremonijalni značaj od onih koja su boravila na dvorovima bosanskih velmoža i kralja. Iako su procjene o veličini pratnje bile u značajnoj mjeri motivirane uvjetima srednjovjekovnog putovanja, odnosno predviđanjima o opasnostima koje prijeđe, duljinom puta koju valja prevaliti, težinom tereta kojim je poslanstvo bilo opremljeno i drugim praktičnim razlozima, čini se da su nosila i određenu ceremonijalnu poruku. To pravilo nije bilo univerzalno već se prilagođavalo konkretnoj situaciji koja je diktirala niz čimbenika koje je valjalo imati na umu pri donošenju odluka o veličini poslanstva. Martol de Zamagno i Lovro de Sorgo upućeni su hrvatsko-ugarskom kralju tijekom pregovora s vojvodom Sandaljem o ustupanju Konavala. Istovremeno su na bosanskom kraljevskom dvoru boravili Marin de Gondula i Nikola de Georgio. Oba poslanstva imala su na raspolaganju identičnu pratnju koju su činila tri konjanika, osam slugu konjanika, četiri sluge pješaka i četrnaest konja.⁴⁵ U većini slučajeva ipak se poštovalo pravilo prema kojem diplomatska misija svojom veličinom strogo diferencira ugled i položaj osobe kod koje boravi u poslanstvu. Nekako istovremeno kada su Pasko de Resti i Marin de Gondula izabrani za nositelje poslanstva bosanskom kralju, s pratnjom od 14 konja i 12 sluga (osam konjanika i četiri pješaka),⁴⁶ Nikola de Goče i Vlaho Matejev de Georgio upućeni su vojvodi Sandalju s pratnjom koja je uključivala 12 konja i 10 slugu (šest konjanika i četiri pješaka).⁴⁷ Brojnost pratnje bila je izraženija ako je poslanstvo bilo „cirkulirajuće“, odnosno u istom navratu upućeno na nekoliko zasebnih misija, i uopće situacijama kada su poklisari trebali prevaliti dulji put.⁴⁸ Podizanje broja nositelja poslanstva s jednog na dvojicu ključno je u odašiljanju ceremonijalne poruke. Od pregovora na ugarskom dvoru za Konavle i Dračevicu te tri srednjodalmatinska otoka: Brač, Hvar i Korčulu koncem prvog i u drugom desetljeću 15. stoljeća uobičajena praksa postala je da pregovore o proširenju teritorija vode dvojica izaslanika. To se može tumačiti promjenom karaktera poslanstva. Tijekom Dubrovačko-bosanskog rata poslanici su uglavnom imali zadaću prenijeti poruku i njihova je misija tada završavala, bez obzira na ishod pregovora. Kasnije se sve

⁴⁴ Bila su ograničena na jednog poslanika s četiri sluge, bilježnika s njegovim slugom i dva konjušara. Iznimku su činila poslanstva upućena carevima, kraljevima i papi., D. QUELLER, *The Office of Ambassador*, 186.

⁴⁵ *Cons. Maius*, sv. 1, f. 106v, (22. 3. 1418.); Isto, f. 126v-127r, (22. 10. 1418.).

⁴⁶ *Cons. Maius*, sv. 2, f. 97v, (28. 9. 1422.).

⁴⁷ *Cons. Maius*, sv. 2, f. 98v, (24. 9. 1422.).

⁴⁸ *Cons. Maius*, sv. 4, f. 157r (20. 10. 1431.).

dulje zadržavaju u poslanstvu, na što su utjecale opće promjene u diplomaciji zapadno-europskih društava koje su nametnuli učestaliji kontakti, razvoj upravno-birokratskog aparata i nužnost posjedovanja pravovremenih i potpunih informacija. Te su promjene vrhunac dosegle tijekom Konavoskog rata kada nije bilo neuobičajeno da se poslanici u službi zadrže gotovo godinu dana. Nikola de Resti je u poslanstvu kod bosanskog kralja boravio devet,⁴⁹ a Benedikt de Gondula kod vojvode Sandalja gotovo dvanaest mjeseci.⁵⁰ Promjene koje su zahvatile službu potvrđuje i izbor čak trojice poslanika za misiju k hrvatsko-ugarskom kralju sredinom 1433. godine.⁵¹

3.3. Odjeća poslanika

Mlečani su vodili računa o odjeći i opremljenosti svojih poslanika u nastojanjima da grad prezentiraju u najboljem svijetlu. Financirani su svi troškovi koji su odavali prestiž zemlje, poput svečane odore, plašta i ogrtača poslanika.⁵² Moguće je pretpostaviti da su dubrovački poklisari u 15. stoljeću svojom odjećom također odašiljali poruke, no najraniji podaci o tome vezuju se za poklisare harača u 18. stoljeću, pa nije moguće izvesti nikakve zaključke o tome. Uniforma poklisara harača bila je propisana, pa su je morali nositi bez obzira na godišnje doba i ekstremne temperature.⁵³ Svi njezini dijelovi vidljivi su kulturološki element koji se sastojao od niza simbola kreiranih da prenesu poruku o statusu poklisara, identitetu subjekta kojeg predstavljaju, važnosti misije i osobe kojoj su upućeni.

3.4. Ispraćaj poslanika iz grada

Nažalost, zbog šutnje izvora nije poznato je li u 15. stoljeću odlazak dubrovačkih poslanika u poslanstvo imao ritualni oblik, kao što je to bilo uobičajeno u drugim zapadnoeuropskim diplomacijama,⁵⁴ te u kasnijoj dubrovačkoj povijesti.⁵⁵ Poklisari su bili omiljeni u društvu, a pjesnici su ih slavili u svojim umjetničkim ostvarenjima.⁵⁶ Tomu je možda pridonosila produkcija i recepcija slike njihovog mogućeg javnog ispraćaja, usmjerena izazivanju emocionalnog učinka kod cjelokupne zajednice koja mu je prisustvovala.

⁴⁹ *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 111r, (30. 4. 1430.); Isto, sv. 11, f. 14v, (5. 1. 1431.).

⁵⁰ *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 113r, (30. 4. 1430.); Isto, sv. 11, f. 20v, (10. 3. 1431.).

⁵¹ *Cons. Maius*, sv. 4, f. 282v, (8. 7. 1433.).

⁵² D. QUELLER, *The Office of Ambassador*, 168.

⁵³ Za nešto kasnije razdoblje vidi zapis poklisara harača Marojice de Caboga, Lujo VOJNOVIĆ, „Zapisci plemenitoga gospara Marina Marojice Kaboge izvanrednoga poslanika Republike Dubrovačke na carigradskome dvoru god. 1706.-1707.“ *Spomenik Srpske kraljevske akademije* 34, 1898., 213.

⁵⁴ Garrett G. MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, Dover Publication, New York, 1988., 32.

⁵⁵ Za ispraćaj poklisara harača vidi: V. MILOVIĆ, *Dubrovačka diplomacija u Istanbulu*, Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, Zagreb-Dubrovnik, 2003., 33 – 37; N. LONZA, „Kazalište vlasti“, 152 – 158; Zdenka JANEKOVIĆ RÖMER, „Javni rituali u političkom diskursu humanističkog Dubrovnika“ *Radovi zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu* 29, 1997., 70.

⁵⁶ Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir*, 136, nap. 406.

3.5. Pokloni

Jedan od najkoherentnijih dijelova diplomatskog protokola obuhvaćao je odmjeravanje znakova počasti i vrijednosti poklona bez kojega poslanici nisu napuštali Dubrovnik. Darovi su trebali stvoriti opće ozračje povjerenja, zadovoljstva i naklonosti, pospješiti pregovore te omogućiti realizaciju ciljeva misije. Poklon su predavali osobno,⁵⁷ a u cjelini je predstavljao vješto umotanu diplomatsku poruku.⁵⁸ Razni oblici podmićivanja rangirali su svakoga onoga komu su bili upućeni zbog čega se strogo vodilo računa o vrsti i vrijednosti dara koji su prilagođavani primatelju.⁵⁹ Uručivali su se gospodarima željenih teritorija, ali i njihovim suprugama te drugim bliskim osobama koje su bile voljne djelovati za dubrovačke interese.⁶⁰

3.5.1. Pokloni u stvarima i novcu

Obično se darivalo tkaninom,⁶¹ ali i začinima, ribom, voćem, slatkišima, vinom i drugim cijenjenim artiklima.⁶² Poželjno je bilo poznavati ukus osobe kojoj je poklon upućen i izazvati efekt „viška zadovoljstva“.⁶³ Poklisarima su često tijekom trajanja misije slane nove potrepštine i novci za naknadne troškove,⁶⁴ a za važna poslanstva izdaci

⁵⁷ „A zonto vui al voyuoda Sandal presentaretili la lettera de credenza et salutatio al usado et alegratiue de parte nostra de la soa sanitate et del son bon stado et de la soa venuta a queste parte de la marina et quando vui parera presentatili el don de parte de la terra“, *Lett. di Lev.*, sv. 7, f. 20r, (13. 10. 1411.); „Et primo appresentati al nostro signore per parte de a misser lo rector et nobeli homeni de la sua cita de Ragusa fedelli de la sua maiesta: scudelle XII, barili II et bocali 2, et a la raina scudelle 4, barili 2, et bocali 2“, Isto, f. 59v, (bez datuma).

⁵⁸ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 206.

⁵⁹ Donald QUELLER, „How to Succeed as an Ambassador“ *Studia Gratiana* 17, 1972., 661, 668.

⁶⁰ DAD, *Acta Consilii Rogatorum*, ser. 3, sv. 3, f. 109r, (25. 9. 1422.); *Lett. di Lev.*, sv. 9, f. 6v, (10. 7. 1423.); Isto, f. 8r, (17. 7. 1423.); Isto, f. 10r-10v, (2. 8. 1423.).

⁶¹ *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 147v, (19. 2. 1423.); „...il dono il qual vi abbiamo dato da fare per parte nostra allo re son peze 4 de panno veronese e sette altre peze de l'altra.“, Isto, sv. 11, f. 66r, (25. 11. 1431.); *Ref.*, sv. 31, f. 65v, (23. 8. 1399.); Josip Lučić, „Srjecanje, dioba i borba za očuvanje dubrovačkog Primorja 1399.-1405.“ *Arhivski vjesnik XI-XII*, 1968/69., 123.

⁶² „de mittendo ambassiatoribus nostris qui sunt penes dominum regem Bosne confetiones et pisces in gelatina pro dicto domino rege.“, *Cons. Rog.*, sv. 3, f. 131r, (3. 12. 1422.); „Vi mandemo pesce barile 27 e confetti scatole 48 e lemoni barile 4 e zuccharo e spese e peuerada como in una cedula qui dentro messa se contien el qual pesce e limoni e parte de li confetti presentate a misser lo re per parte del nostro regimento.“, *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 138v, (13. 12. 1422.). Dubrovčani su nešto ranije kralju su uputili poklon od 750 perpera po istim poklisarima., *Cons. Rog.*, sv. 3, f. 108r, (25. 9. 1422.); „Prima pars est de dando libertatem domino rectori et minori consilio suo cum consilio rogatorum possendi fecere expensam ab yperperis quinquaginta infra in honorando piscibus voyuodam Sandagli ipso veniente Blagai.“, *Cons. Maius*, sv. 4, f. 121r, (3. 1. 1431.); „pro dando possendi faciendi expensam ab yperperis quinquaginta infra in honorando piscibus voyuodam Sandagl veniente in Blagai.“, *Cons. Rog.*, sv. 4, f. 262r, (5. 1. 1431.).

⁶³ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 205.

⁶⁴ *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 139v, (31. 12. 1422.); „Per Rade Dabrisiuouich ditto Gusich vi mandemo yperperi doçento per spese.“, Isto, f. 144v, (10. 2. 1423.); „Li yperperi ducentorum vi mandemo per ser. Polo de Poza.“, Isto, sv. 10, f. 89v, (1. 6. 1428.); Isto, f. 95v, (14. 7. 1428.); „Abiamo di qua dato a Grupcho i quali vi debia mandar di la a voi yperperi cento“, Isto, f. 175r, (1. 7. 1430.); „E carta, cera

se nisu ograničavali.⁶⁵ Novac se pokazao kao najuspješniji argument u uvjeravanju za dovršetak kupoprodajnog posla. Nalazio se na vrhu liste motiva koji su mogli potaknuti gospodare željenih teritorija na njihovo ustupanje.

Nikolin de Gondula i Klement de Resti već su se koncem 1418. godine uputili vojvodi Sandalju s poklonom u vrijednosti od 150 dukata.⁶⁶ Tako visoka svota nije bila uobičajena za nevažne poslove. Ona potvrđuje da su Dubrovčani već tada intenzivirali nastojanja za stjecanje Konavala, a novčanim darom željeli su pridobiti vojvodu za to. Dubrovčani su ponekad, kako ne bi izazvali prevelika očekivanja i da bi bolje prošli u pregovorima, namjerno umanjivali snagu svoga grada i neutralizirali aluzije o svome bogatstvu i moći, što je bio mudar diplomatski potez.⁶⁷ Oslanjajući se na istu metodu, Anđelino da Maxi u vrijeme Konavoskog rata dobio je uputu da moć Dubrovčana dramatično umanjuje, a njihovog neprijatelja uvećava u nastojanjima da gradu osigura pomoć i zaštitu vanjskih sila.⁶⁸

3.5.2. Ispunjavanje zamolbi

Poljuljan položaj grada znali su velmože iz zaleđa iskoristiti za ishođenje neke beneficije. U trenutku kada je Dubrovčanima bila neophodna podrška vojvode Sandalja zbog ugroženosti od Mletačke Republike, udovoljeno je njegovom zahtjevu za podizanje aspri iz depozita, preko njegovog poslanika Grupka Dobričevića, unatoč poteškoćama koje su se pojavile.⁶⁹ Dubrovčani su u većini slučajeva pokazali spremnost realizirati

e denari per voi secondo per altre vi dicessimo vi abbiamo mandato per le man de Grupcho il qual li a inuiati di la. Et se pur denari vi manchasse e voi recorretoui a voiuoda.“, Isto, f. 178v, (7. 7. 1430.); „Li yperperi 200 a voi prestadi per voiuoda di qua abbiamo fatto pagare secondo fossimo per vostre lettere auisati“, Isto, f. 196r, (16. 8. 1430.); „Per lo portadore vi mandemo uno quaderno di carta e de cera. E per li ambassadori denari ve serano mandati“, Isto, sv. 11, f. 2v, (18. 9. 1430); „Dal vostro salario abbiamo fatto fare poliza de yperperi C a ser Steffano de Zamagno come scriuessimo. E per le spese se prouedera.“, Isto, f. 9v, (7. 11. 1430.); „Per le spese vostre perche non abbiamo per chi mandarui di qua non possiamo prouedere, ma di la cerchate de ritrouar o da Radiç Utuizich o da altri nostri Ragusei o da voiuoda, se da altri non potreti ritrouar di quali faremo lo pagamento secondo scriuereti.“, Isto, f. 10v, (22. 11. 1430.); Esad KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hrančić Kosača*, Institut za istoriju, Sarajevo, 2009., 299, nap. 1060.

⁶⁵ *Cons. Maius*, sv. 1, f. 70v, (10. 5. 1417.).

⁶⁶ „Prima pars est de portando ad consilium maius de mittendo unum nobilem ambassiatorem nostram ad voiuodam Sandalium.“, *Cons. Rog.*, sv. 2, f. 5r, (31. 10. 1418.); „Prima pars est de donando eidem ducatus centum quinquaginta“, Isto, f. 5v; *Cons. Maius*, sv. 1, f. 131v, (3. 11. 1418.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 221.

⁶⁷ Za kasnije razdoblje vidi: Vesna MIROVIĆ-PERIĆ, „Bosanski beglerbeg i hercegovački sandžakbeg i diplomacija Dubrovačke Republike“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 38, 2000., 126.

⁶⁸ „E siamo contenti e cusi ne comentiamo dobiati cum tal parole dimonstrar la nostra possanza essere menor di quello la e, e quella di Radossauo mazor. Il quale naratione fatta con quelle honeste parole se conuiene al detto conte Mateho.“, *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 119r, (30. 4. 1430.); Bariša KREKIĆ, „Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka“ *Godišnjak društva, istoričara Bosne i Hercegovine* 37, 1986., 139.

⁶⁹ „...auemo dati li detti aspri al dicto Grupcho secondo al tenor della letera del dicto voiuoda.“, *Lett. di*

tuđe želje i prohtjeve, što su u kasnijim teritorijalnim potraživanjima nanovo isticali kao dobar primjer prijateljskih veza i garanciju svoga kredibiliteta.

3.5.3. Problemi oko darivanja

Zavist susjeda

Vodstvo grada postupalo je oprezno u odmjerenju vrijednosti poklona zato što je ona često bila predmet zavisti susjeda. Na dvoru Tvrtka II. 1428. godine Dubrovčanima se prigovaralo da su poslanike Radoslava Pavlovića ugstili više nego kraljeve.⁷⁰ Zbog toga su neka darivanja nastojali prikriti kako ne bi izazvala protureakciju u obliku dodatnih potraživanja svih onih koji nisu bili izravno uključeni u pregovore. Ivan de Gondula se izgovarao neznanjem vojvodi Sandalju kada ga je upitao koliku je odštetu vojvoda Radoslav dobio za dio Konavala u njegovom vlasništvu.⁷¹ Dubrovčani su se oslanjali na tajnu diplomaciju i u naknadnom darivanju Sandaljeve supruge Jelene, o čemu nisu smjeli biti načinjeni nikakvi zapisi. Time su uspjeli umiriti vojvodu, ali darivanje nije promaklo zavidnom susjedu, zbog njihovog neprekidnog uspoređivanja i preciznog vaganja obasutih časti.⁷² Sukob vojvoda Sandalja i Radoslava oko novčanog iznosa dara za njihove supruge, dobio je obilježja ritualne borbe koja je trebala pokazati koji je bračni par utjecajniiji. Dubrovčane je naposljetku izmjena dogovorenih odšteta stajala izbivanja sukoba. Tijekom Konavoskog rata nastojali su oformiti ligu u zajedništvu s ciljem potpunog uništenja i oduzimanja teritorija vojvode Radoslava. Pri tome su se neki od ustupaka vojvodi Sandalju trebali zataškati pred bosanskim kraljem.⁷³ Iako je Dubrovčanima Sandaljeva pomoć bila neophodna, neke njegove zamolbe ostale su

Lev., sv. 8, f. 140v, (4. 1. 1423.); *Cons. Rog.*, sv. 3, f. 134r, (25. 12. 1422.); Ljubo STOJANOVIĆ, *Stare srpske povelje i pisma I/I*, Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda, Prvo odeljenje, Knjiga 19, Beograd - Sremski Karlovci, 1929., 368 – 369; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 241.

⁷⁰ A. BABIĆ, „Diplomatska služba“, 19.

⁷¹ "Se nel andare o nel tornare vostro voi trouerete circa del vostro camino voi uoda Sandagl ...dite cosi: Magnifico voi uoda perche la signoria di Ragusa e certissima che de ogni suo acrescimento et felicità a voi e singulare allegreça et piacere pero vi do a sapere come anche per lettere vi fu scripto che con la gratia di Dio et col vostro aiuto et consiglio che fu sie cominciatore et mezo di questo facto la conclusione facta dello acordio tra voi uoda Radossauo et la signoria di Ragusa per la sua parte di Canal et Zaptath et Obod con tucte sue raxoni. Et io son madato da lui a tuor sacramento et a me fu commesso per la mia signoria che io mi volti da voi a visitare et a notificare questa nostra allegreça. Et sei vi domandasse in che modo et voi rispondete perche le cose iera molto serete et io non son nel consiglio et attedeua al mio spazamento non so in che modo, ma ben al di dire che se li deua la casa di Zore.", *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 5r, (13. 1. 1427.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 286 – 287.

⁷² „...che altre gente non sia et a lei et lui pregate che questa cosa romagna credença et she scriptura ne altro non bisogna far di cio.“, *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 65v, (5. 6. 1429.); B. KREKIĆ, „Dva priloga“, 133 – 134.

⁷³ „...vi prega che de li ducati mille di quali vi honera la mia signoria, e della prouision ouer denari... et delle VI^M yperperi... de quelli che in comuni vi vogliamo tuore a prode non si debia far motto ne mencion alguna allo re ne anche ad altri, ma rimaxa secreto appresso di voi.“ *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 135r, (13. 5. 1430.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 307, nap. 1090; "... per che noi siamo vostra credença et bon stara secreto quello aueti scritto.", *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 192r, (12. 8. 1439.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 311, nap. 1111.

na dubrovačkim obećanjima, a nekoliko puta je i odbijen.⁷⁴

Odbijanje potraživanja

Dubrovnici su uvažavali osobne zahtjeve osoba s kojima pregovaraju, ali su znali odrješito i samouvjereno istupiti kada je trebalo zaštititi suverenost i obraniti teritorijalne pozicije. Popuštanje je išlo do određene granice, jasno podvučene na razmeđu vlastitih interesa i gubitaka. Vojvodi Sandalju odbili su zamolbu vezanu, vjerojatno, uz depozit koji je imao u Dubrovniku,⁷⁵ no već sutradan su promijenili mišljenje.⁷⁶ Tvrtku II. su odbili dostaviti ribu, naranče i drugo voće iz Dubrovnika nakon što su ga već ranije bogato darovali. Izgovarali su se da njihov običaj nije služiti nikome u tako malim stvarima te da kralju i njegovim dvorjanima ne služi na čast uopće pitati tako nešto.⁷⁷ Poklisari su mu kazali da Dubrovničani nisu *dvorski nabavljači koji dobavljaju robu po narudžbi*.⁷⁸ Štoviše imali su dopuštenje odbiti sva njegova buduća potraživanja.⁷⁹ Kada je Sandalj zatražio komad zemlje u Konavlima, koja je bila u vlasništvu njegovog čovjeka Bogete Rugića, Dubrovničani nisu mogli udovoljiti tom njegovom zahtjevu. Nikola de Goçe i Vlaho de Georgio trebali su najviše pozornosti u obznanjivanju te loše vijesti posvetiti odabiru riječi kako bi izbjegli vojvodino nezadovoljstvo i nelagodu.⁸⁰ Objasnili su mu

⁷⁴ "Ma che per ino non vedemo per modo alguno la signoria vostra possa auer la ditta casa impero non se a possudo quelli de cui e essa indurli a vender quella.", *Lett. di Lev.*, sv. 11, f. 41v, (9. 2. 1431.); "Et per la caxa la requerido e ino a ricorda diceteli a nuy reincesse la magnificentia sua non poter auer suo desio e contento per quella ma per le rasone altre siate a vuy dismettamente narade non vediamo poter altramente far di quello ne auemo dato.", Isto, f. 42r, (21. 2. 1431.); "...per la casa che faticar ne vogliamo auegna circha questo per altre nostre auanti gli sia detto quanto e bisogno.", Isto, f. 20v, (10. 3. 1431.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 363. Sandalj je od 1425. izražavao molbe preko svojih poslanika da mu se dopusti kupovina susjedne nekretnine kako bi ju spojio sa svojom palačom, *Cons. Rog.*, sv. 3, f. 246v, (30. 4. 1425.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 361. Tim molbama nije udovoljeno, *Cosn. Rog.* sv. 4, f. 11v, (6. 7. 1429.); Isto, f. 112v, (9. 7. 1429.); Isto, f. 124v, (8. 11. 1429.); Nada GRUJIĆ, Danko ZELIĆ, „Palača vojvode Sandalja Hranica u Dubrovniku“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku* 48, 2010., 94. Definitivno je otklonjena 1433. godine budući da do sklapanja saveza nije došlo, *Cons. Rog.*, sv. 5, f. 125v, (18. 11. 1433.); N. GRUJIĆ, D. ZELIĆ, „Palača“, 95.

⁷⁵ „de faciendõ excusationem ad petitionem factam per ambaxiatoribus Sandalie“, *Cons. Rog.*, sv. 1, f. 11v, (23. 1. 1419.).

⁷⁶ *Cons. Rog.*, sv. 1, f. 11v, (24. 1. 1419.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 222, nap. 796.

⁷⁷ „Voi dite che el re domando pesse e naranze e fructi de piu maniere, e la qual cosa ve diremo che mai non fu costume nostro di sottomettere la terra e queste cose si minute con algun signore. Et avanti ho voluto questa terra sogiacere e spese di gran doni et di cose di valore degne di se, che volersi mettere con alguno in servitu de queste piccole cose che serto ne pareira gran manchamento de honor tanto per lo re quanto per altri suoi cortigiani e baroni che anche domand di tali cose.“, *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 145r-145v, (16. 2. 1423.); Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir*, 138.

⁷⁸ Medo PUCIĆ, *Spomenici srpski od 1395. do 1423. to est pisma pisana od Republike Dubrovačke Kraljevima, Despotima, Vojvodama i Knezovima Srbskiem, Bosanskiem i Primorskiem*, Primjetbe XXIX, Beograd, 1858.

⁷⁹ "...el dicto messer lo re vi domandasse tal cose, et voi scusate nostra comunita per quello piu bell modo che vi pare.", *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 145v, (16. 2. 1423.).

⁸⁰ "Et con quelle belle parole che vi parera utili et destie siche lo romagna per contento come speremo in la sua discrezione et in le vostre buone et humane parole", *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 142v, (16. 1. 1423.).

da je ta zemlja općinsko dobro na kojoj se nalazi voda i mlin pa ju nikako ne mogu ustupiti, kao uostalom ni svojoj vlasteli.⁸¹ Istom je prigodom udovoljeno Sandaljevoj zamolbi glede njegovog čovjeka Radašina Zlatarića.⁸² Time je postignut kompromis budući da je valjalo njegovati dobre odnose s prvim susjedom i prijateljem kakav je Dubrovčanima bio vojvoda Sandalj tijekom svog čitavog životnog vijeka, pogotovo jer se radilo o razdoblju uspostave dubrovačke vlasti u Konavlima.

3.5.4. Nagrađivanje dubrovačkih poslanika

Poklisari su osobi kod koje su boravili u poslanstvu izražavali poštovanje u ime vlasti i čitave zajednice, a u njezino ime su ga primali.⁸³ Nagrađivanje poslanika od njegovog domaćina imalo je antičke korijene i bilo je vrlo rašireno. Poslanici su u Veneciji od 1268. godine morali vratiti poklon po povratku s misije, 1375. godine nijedan građanin nije smio zadržati primljeni dar ili zajam pod prijetnjom kazne trajnog isključenja iz svih državnih službi i vijeća, a početkom 15. stoljeća poslanicima je zabranjeno primanje posjeda, provizija, zajmova, darova, stipendija, kuće ili najma.⁸⁴ Prije primjene identične prakse u Dubrovniku, posebno donošenja kraće odredbe 1439., pa strogog propisa 1467. godine kojim se željelo stati na kraj raznim smicalicama u pokušajima zadržavanja poklona, koje je njime zabranjeno, izuzev prehrambenih namirnica,⁸⁵ poklisari su imali veća prava. To dokazuje primjer Marina de Gondula koji se privremeno odvojio od svoga supoklisara Paska de Restija, s kojim je boravio u poslanstvu kod bosanskog kralja, te pošao na kraće misije vlasteoskim obiteljima Zlatonosović i Dinjičić. Nakon što su se ponovno sastali, dobili su uputu da poklone koje su dobili u periodu razdvojenosti ravnopravno podijele.⁸⁶

4. Stalna mjesta u nastupu poslanika

4.1. Prijemna audijencija

Djelovanje poklisara bilo je određeno detaljnom uputom koja je sadržavala glavne smjernice njihova djelovanja, definirala zadaće i ciljeve misije te sugerirala način njihove realizacije. Dio njihova nastupa pred gospodarima željenih teritorija i svih onih koji su mogli pospješiti tijek pregovora bio je predvidljiv kako bi se izbjegli nesporazumi. Formalni izričaj nije bilo moguće nadomjestiti drugim, pa on postaje jedini moguć i ispravan.⁸⁷

⁸¹ *Cons. Rog.*, sv. 3, f. 136v, (23. 1. 1423.); *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 142v-143r, (25. 1. 1423.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 241, nap. 859.

⁸² *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 143r, (25. 1. 1423.).

⁸³ Edward MUIR, *Ritual in Early Modern Europe*, Cambridge University Press, Cambridge, 2005., 272.

⁸⁴ D. QUELLER, *The Office of Ambassador*, 205.

⁸⁵ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 218.

⁸⁶ "E se dono hauerete da li Slatonosouichi e da li Digniçichi daretene la mita a misser Pasqual vostro compagno. E per lo simile se a misser Pasqual fosse dato qual che don fin che vuy tornareti a luy volemo che ve cha la mita a vuy.", *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 138r, (13. 12. 1422.).

⁸⁷ Vidi: M. BLOCH, *Ritual, History and Power*, 32.

Poklisari su dobro znali što i kojim redom treba reći i učiniti u prvoj javnoj audijenciji koja je bila podložna strogom protokolu. Pretpostavljeni redosljed činio je pozdrav osobi kod koje se nalaze u poslanstvu u ime grada, njegovog vodstva i svih građana, predaju kredencijalnog (vjerovnog, patentnog) pisma, upit o zdravlju,⁸⁸ osim ako se znalo da ono nije dobro, isticanje prijašnjih dobrih odnosa i prijateljskih veza, pa i s prethodnicima i daljim srođnicima te predaju dara.⁸⁹ Poklisarima je sugeriran način podilaženja i uporaba riječi koje su izražavale ljubaznost u nastojanjima da se pridobije sugovornik i stvori povoljna atmosfera koja će pospješiti pregovore.⁹⁰

4.2. Tituliranje

Pozdrav je uključivao pravilno tituliranje koje je bilo simbolički znak. Kroz titulu pridano osobi s kojom se ostvaruje diplomatska komunikacija dao se iščitati njezin društveni položaj. Dubrovčani su vodili računa o mjestu koje je netko zauzimao u hijerarhiji odnosa moći te su se trudili registrirati svaku promjenu. Kada su poklisari Hrvoja Vukčića po prvi puta oslovili sa *slavni, velmožni i veliki vojvoda, umjesto mnogopošteni prijatelj*⁹¹ izvrsno su oslikali njegov položaj i ugled koje je uživao u tom trenutku. Obraćajući mu se tim riječima otvoreno su mu laskali u nastojanjima da ga pridobiju za svoje političke interese. Tom su zgodom čak imali dozvolu da mu kažu kako bi bio idealna osoba za upražnjeno kraljevsko mjesto.⁹² Osim toga, titule su često bile sredstvo diplomacije kojim se služila dubrovačka vlada kako bi pridobila vladare u zaleđu. Njihovi promijenjeni odnosi registrirani su na razini oduzimanja statusa počasnog dubrovačkog plemića.⁹³

4.3. Izazivanje emocionalne reakcije

Izazivanje emocionalne reakcije jedno je od temeljnih obilježja uspješno izvedenog rituala. U tu su se svrhu poklisari često nakon pozdrava pozivali na srođnike osobe kod koje borave u poslanstvu kako bi ju potaknuli da se dobri odnosi nastave i dalje. Ivan de Gondula i Nikola de Georgio spomenuli su Tvrtku II. sva dobročinstva vladarske kuće Kotromanić prema Dubrovniku, a posebno su istaknuli prijateljske veze s Tvrtkom I.⁹⁴ Bosanskog kralja nastojali su pridobiti i ističući njegove dobre odnose s

⁸⁸ *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 28v, (25. 6. 1403.).

⁸⁹ Primjere vidi nešto niže u tekstu.

⁹⁰ *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 51r, (16. 11. 1403.); Isto, sv. 8, f. 142v, (16. 1. 1423.); Isto, sv. 10, f. 101r, (18. 8. 1428.).

⁹¹ E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 135 – 136.

⁹² Mihailo DINIĆ, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*, Srpska akademija nuka, knj. 236, Beograd, 1955., 27. Taj je događaj često bio tema rasprave u historiografiji. Hrvoje je preko majke bio povezan uz vladarsku dinastiju, no na dubrovački poziv nije niti odgovorio, Mladen ANČIĆ, *Putanja klatna. Ugarsko-hrvatsko kraljevstvo i Bosna u XIV. stoljeću*, Zavod za povijesne znanosti HAZU Zadar, Mostar Ziral, Zadar-Mostar, 1997., 135.

⁹³ Jovan MIJUŠKOVIĆ, „Dodeljivanje dubrovačkog građanstva u srednjem veku“ *Glas Srpske akademije nauka i umetnosti* 246, 1961., 93 – 102.

⁹⁴ *Lett. di Lev.*, sv. 11, f. 63v-64v, (25. 11. 1431.).

njihovim suverenom.⁹⁵ Ivan de Gondula i Mihoč de Resti u audijenciji kod hrvatsko-ugarskog kralja Sigismunda nisu propustili pozvati se na *svetu uspomenu njegovog oca*.⁹⁶ Poklisari koji su prisustvovali ceremoniji vjenčanja Tvrtka II. istakli su mu da su Dubrovčani ranije uzveličali i ženidbu njegovog oca.⁹⁷ Nagovor za posjet Dubrovniku, koji su poklisari uputili Tvrtku II., izveli su na način da su ga posjetili kako su isto učinili njegova prabaka Elizabeta, djed Vladislav, otac Tvrtko I. i stric Stjepan.⁹⁸ Poklisari su se u izricanju poziva za posjet Dubrovniku rado koristili metaforom u kojoj je njihov grad percipiran ne samo kao skup građevina unutar gradskih zidina, gdje su osobe s kojima su pregovarali imale svoje nekretnine, već i zajednica ljudi kojima je on domovina. Poklisari su uvodili taj simbol u govor kako bi im zgodno poslužio da se nadovežu na izričaj kako zbog toga oni trebaju promicati i skrbiti se za njegove interese. Dubrovački su poslanici Tvrtku II. isticali da je *Dubrovnik njegov dom* te da su *dubrovački plemići službenici i njegove krune*.⁹⁹ Poklisari kod vojvode Radoslava dobili su uputu da mu udvaraju (*cortizando esso Radossauo*) i kažu da je Dubrovnik i njegova kuća. Dubrovački poklisar poslužio se istom metaforom u izricanju poziva vojvodi Radiču da se ponaša kao *jedan od naših* kada se radi o očuvanju Dubrovnika – *njegove kuće*.¹⁰⁰

4.4. Podilaženje i laskanje

Poklisari su bili svjesni važnosti odabira povoljnog trenutka za izricanje zamolbi, stava ili odbijanja neke usluge. U instrukcijama im je redovito naglašavano da moraju podilaženjem i laskanjem stvoriti povoljnu atmosferu. Tvrtku II. su čitavo vrijeme na-

⁹⁵ „de mittendo domino regi Bosne literas quas ei scribit in nostrum favorem dominus noster rex Hungarie.“, *Lett. di Lev.*, sv. 11, f. 49r, (23. 11. 1431.); „Et se forse vi dicesse come auesse riceputo lettere del nostro signor re de romani et di hungaria mandate per noi, le qual son per noi, e non per luy, e che ancora esso scriuera et dira la verita al nostro signor la qual li sera creduta. Et voi acortamente e pur cum humanita et dolce parole gli responderete chel del suo scriuer al nostro signor molto siamo contenti et ne piace pero che noi certissimi siamo che cusi come benefactore protectore et amico perfetto di ragusa casa sua come sempre e stato di suo bon costume... e quello sia e possa essere ben et honor et consuacion de ragusa la qual tenir et reputar puo essere propria de la corona sua“, Isto, f. 66v, (25. 11. 1431.).

⁹⁶ „La vostra serenitate sa, che quella e libera, la qual la sacra memoria del vostro padre la recevi ala corona d' Ungaria con certe gratie, privilegii et sacramenti con tuta Hungaria a mantegnirne et defender de ogni zente.“, *Lett. di Lev.*, sv. 7, f. 68r, (12. 5. 1413.).

⁹⁷ Pavao ANĐELIĆ, „Bosanska kraljica Doroteja Gorjanska“ *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine/ Arheologija* 27/28, 1973., 380. Svečanost je s dubrovačke strane uzveličana i slanjem dvojice svirača, *Cons. Rog.*, sv. 4, f. 63v, (23. 7. 1428.).

⁹⁸ *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 130r, (1422., bez datuma); Jorjo TADIĆ, *Promet putnika u starom Dubrovniku*, Arhiv za turizam, Dubrovnik, 1939., 109.

⁹⁹ „E Ragusa sempre animo tenuto per special casa sua“, *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 111r, (30. 4. 1430.); „Per le qual cosa Ragusa special casa di la corona vostra et li zentilomeni dessa seruitori et cordiali suoi.“, Isto, f. 111v, (30. 4. 1430.).

¹⁰⁰ „Impero preghemo el detto Radiz come quello in qui habiamo bona speranza chel se debia adourar come uno de nuy in quello che sia per conservamento de la cita de Ragusa caxa soa et che ge plaça nostro esserne favorevole a consevamento dela dita casa cum quelle parolle ala discrecion vostra parera aço convignir.“, *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 20r, (10. 6. 1403.); J. Lučić, „Stjecanje“, 184 – 185.

stupa trebali udvarati.¹⁰¹ Često im je sugeriran način govora koji ih je trebao približiti zacrtanom cilju.¹⁰² Kada su iscrpli sve predloženo, trebali su se sami dosjetiti još nekih sličnih riječi koje bi poduprle njihov govor.¹⁰³

4.5. Iskorištavanje povoljne atmosfere

Osim laskave riječi pri odobrovoljavanju svoga sugovornika, povoljne vijesti bile su također izvrstan uvod za nastup poklisara. Pasko de Resti i Ivan de Gondula, prije nego li su s vojvodom Sandaljem pokušali sanirati pogranične trzavice, obznanili su mu kako su radovi na njegovoj palači gotovo završeni.¹⁰⁴ Dobro raspoloženje zbog ceremonijalnih svečanosti, poput vjenčanja ili krštenja, Dubrovčani su nastojali iskoristiti za realizaciju svojih vitalnih interesa. Nikola de Goče i Vlaho de Georgio bili su kumovi na krštenju Ivanišu Pavloviću, sinu vojvode Radoslava, a tom je prigodom dogovoreno da će ono biti uzvraćeno kneževom sinu ili nekom od uglednijih dubrovačkih vlastelina, ako ga on ne bude imao.¹⁰⁵ Unatoč početnim uspjesima i vojvodinoj voljnosti da Dubrovčanima prepusti Konavle s Cavtatom,¹⁰⁶ misiju nisu uspjeli dovesti do kraja.¹⁰⁷ Nikola de Georgio i Marin de Gondula prisustvovali su vjenčanju Tvrtka II., a dobro raspoloženje zbog slavlja nastojali su iskoristiti za ukidanje novozavedenog običaja bolanja srebra¹⁰⁸ i ishođenje boljeg položaja dubrovačkih trgovaca u Bosni.¹⁰⁹ Kada je Sandalj Hranić 1411. godine stupio u treći brak s Jelenom, kćerkom Lazara Hrebeljanovića, bivšom suprugom Đurđa II. Stracimirovića i majkom Balše III., upućena su

¹⁰¹ "...cortizando sempre el detto prouiditor con ogni humanita con ogni dolceza. Et ogni altro lo qual ve podesse essere proprio a questo fatto, pur che possiate obtegnir la nostra intencion.", *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 44r, (bez datuma).

¹⁰² "...parlare con bello modo et maniera", *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 68r, (16. 6. 1429.); "...pur sempre con humanita e dolceza secondo lo costume de la mia signoria fo risposto", Isto, f. 111r, (30. 4. 1430.); "...bellamente e con bona maniera requerirli se digna con presteza uoler assentir... humalmente requerta...", Isto, f. 193v, (14. 8. 1430.)

¹⁰³ „Et dicendo et usando altre simile parole ornate et acorte le qual meglio alla prudencia uostra parera.“, *Lett. di Lev.*, sv. 11, f. 75, (23. 2. 1432.).

¹⁰⁴ "Al facto della sua casa dite chel li conciamenti et pinture et ornamenti dentro di casa gia gran tempi sarebbe compliti... gran parte di quelli lauorieri son conpiuti et poco manca di tucti et tuta fiada s lauora.", *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 91v, (10. 6. 1428.); Vladimir ČOROVIĆ, „Palača Sandalja Hranića u Dubrovniku“ *Narodna starina* VI/2, 1923., 263 – 264.

¹⁰⁵ ČIRO TRUHELKA, „Konavoski rat (1430.-1433.)“ *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* 29, 1917., 206.

¹⁰⁶ "...auemo veduto che molte volte fuste in pratica com voyuoda Radossauo sopra la sua parte da Canal, tanto com luy a bocha quanto per interposte persone che cierto ne a molto piacuto.", *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 56r, (17. 5. 1423.); "...che voi dite auer concluso con lo dicto Radossauo per la sua parte di canale et cita vecchia et obod et tucto quelle chello a in canale in caso che a noi piazza.", Isto, f. 63r, (2. 7. 1423.).

¹⁰⁷ "...vi respondemo alli facti di Canal che abiamo veduto et inteso quanto auete tolto de suspecto del guastamento di questi facti...", *Lett. di Lev.*, sv. 9, f. 8r, (17. 7. 1423.).

¹⁰⁸ Nicolae IORGA, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XV siècle* II, E. Leroux, Paris, 1899., 242.

¹⁰⁹ Posebno su istakli loš položaj trgovaca u Srebrenici., *Lett. di Lev.*, sv. 10, f. 85v, (15. 5. 1428.).

mu čak četiri poklisara da izraze dubrovačko zadovoljstvo i čestitke.¹¹⁰ Dubrovčani su isto tako znali da unatoč lošim odnosima ne trebaju prekidati diplomatske kontakte. Nikola de Poča i Marin de Caboga sukob poznat u historiografiji pod nazivom Dubrovačko-bosanski rat nastojali su okončati pregovorima u Bišću s kraljem Ostojom. Pozdravili su ga u ime kneza i svih dubrovačkih građana, a potom uručili kredencijalna pisma slijedeći u svemu uobičajen protokol.¹¹¹

4.6. Pozivanje na obvezujuću ulogu prošlosti

Izgovorene riječi u određenom kontekstu materijalizirale su se povezujući sadašnjost i prošlost što je upečatljiva karakteristika rituala. Poslanici su se često pozivali na prava koja su proizlazila iz obvezujuće uloge prošlosti koja su se formirala kroz međudržavnu komunikaciju i diplomatske kontakte. Ona su proizlazila iz tradicije, ranijih ugovora, starih običaja i antičke predaje, a imala su značaj historijskog prava. Za njim su redovito posezali u situacijama dokazivanja prava baštinjenja određenog teritorija, opravdanja samovoljnih postupaka ili učvršćivanja moralne čvrstine uspostavljenih dogovora.¹¹² Mihoču de Restiju i Franku de Basiliju u Ugarsku poslana su kopije povelja kojima su Dubrovčani dokazivali pravo na uživanje stečenih teritorija. To su bile: privilegija raškog kralja Dušana kojom im daruje primorski pojas od Stona do granica grada, privilegija kralja Ludovika I. kojom im prepušta teritorij od Kurila do Stona, Sigismundova isprava kojom im dopušta slobodno stjecanje novih zemalja od Raške i Bosne koje do tada nisu bile u ugarskom vlasništvu, povelja bosanskog kralja Ostoje kojom im prepušta cjelokupno Primorje i povelja vojvode Radiča koja ju nadopunjava.¹¹³

4.7. Neverbalna komunikacija

Diplomatskim ritualom poruke su se prenosile kroz različite medije. Odabir riječi činio je značajnu komponentu u nastupu poklisara, ali verbalne poruke puni su smisao dobivale tek nadopunjene različitim alegorijama, metaforama, kodovima i znakovima koje je odašiljala neverbalna komunikacija. Poklisari su mnogo pažnje pridavali

¹¹⁰ „ser Marino de Resti, ser Andre de Volcio, ser Nicola de Goçe et ser Dobre de Bincola nostri ambascadori al voyuoda Sandal et madona Elena soa dona salutem...debiati partir con questa nostra galia armada et con ogni solecitudine et piu presto che se po andati al voyuoda Sandal... Credeno che lo deto ve mandera per madona Elena soa dona... E siando con la dona presentati questa letera da credenca et salutata da parte miser lo rector... E siando Sandal cum la dona insembre... presentati al dono al voyuoda et ala dona per parte nostra... el dono e scritto in questa cedula introclusa.“, *Lett. di Lev.*, sv. 7, f. 28r-28v, (15. 12. 1411.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 187. Poklisarima se na dužnosti zahvalilo početkom 1412., *Ref.*, sv. 34, f. 159v, (30. 1. 1412.).

¹¹¹ *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 63v, (30. 3. 1404.); N. IORGA, *Notes II*, 99 – 100.

¹¹² Anto BABIĆ, „Tradiciija i historijsko pravo u odnosima između Bosne i Dubrovnika u srednjem vijeku“ *Bosna franciscana VIII/12*, 2000., 242 – 243.

¹¹³ *Lett. di Lev.*, sv. 4, f. 61v, (19. 12. 1403.); Giuseppe GELCICH, Lajos THALLÓCZY, *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*, Kiadja a M. Tud. Akademia Tort. Bizottsaga, Budapest, 1887., 152.

držanju tijela i gestama kojima se mogla odaslati željena poruka na čije je oblikovanje utjecalo psihičko okruženje i uvjeti u kojima se sastaju strane u pregovorima. Ton kojim su izrečene riječi, kontekst u kojem su upotrijebljene, skretanje s teme, usvojene manire, obrazovanje, vještina govorničtva i veliki broj drugih poruka odavao je njihov nastup pred nekom stranom silom ili njezinim vladarom. Firentinski poslanici često su savjetovani da ne pokazuju strah i plahost, ali ne budu ni arogantni. Ispravna postura trebala je biti snažna, sjajna i raskošna, kakva i dolikuje plemiću.¹¹⁴ Neverbalna komunikacija prenosila je poruke u situacijama nesvjesnog odašiljanja signala koje je primaatelj interpretirao. Njihovo tumačenje tada je podlijegalo nagađanjima.¹¹⁵ Iako podučavanje značenja gesta nije bio dio formalnog obrazovanja poslanika, oni su iskustvom stjecali stručnost u njihovoj uporabi i prilagođavali ih efektu koji su željeli proizvesti kod slušatelja.¹¹⁶ Značenje (ne)verbalne komunikacije nije proizlazilo iz znakova koji su bili arbitrarni već iz skupnog znanja, uvriježenog koda u diplomatskim kontaktima određene društvene zajednice. Na taj način interpretacija signala istovremeno je objedinjavala „selektivne“ i „konstruktivne“ elemente.¹¹⁷ Formalizirani govor podlijegao je fiksnoj intonaciji, glasnoći i sintaktičkim cjelinama pa je on u manjoj mjeri aktivirao neverbalnu komunikaciju.¹¹⁸ Pretpostavlja se da je verbalna komunikacija prenosila malo više od trećine „društvenog značenja“, a ostalo se pripisuje neverbalnim porukama koje su sačinjavale „temeljni jezični dio“.¹¹⁹

4.8. Oproštajna audijencija

Završetak pregovora nije bilo moguće zamisliti bez oproštajne audijencije. Ona je bila javna, svečana i stalno mjesto nastupa poklisara. Obično je uključivala ispriku zbog odlaska poslanika, osobito ako je bio uranjen, zahvalu i preporuku za grad, a posebno njegove trgovce.¹²⁰ Poklisar se morao rastati na način da mu se ništa ne zamjeri te ne upute pritužbe na njegov rad vlastima u Dubrovniku. Poklisari koji su boravili na dvoru vojvode Radoslava, kada su uvidjeli da pregovori o prodaji Konavala nemaju više smisla, kao razlog odlaska naveli su veliku želju da vide obitelji nakon dugog izbjivanja od kuće.¹²¹

¹¹⁴ R. C. TREXLER, *Public Life in Renaissance Florence*, 287 – 288.

¹¹⁵ Raymond COHEN, *Theatre of Power: The Art of Diplomatic Signalling*, Longman, London-New York, 1987., 20.

¹¹⁶ Christer JÖNSSON, *Communication in International Bargaining*, Pinter, London, 1990., 31.

¹¹⁷ Christer JÖNSSON, Martin HALL, „Communication: An Essential Aspect of Diplomacy“ *International Studies Perspectives* 4, 2003., 199.

¹¹⁸ Vidi: M. BLOCH, *Ritual, History and Power*, 25.

¹¹⁹ David W. JOHNSON, „Communication and the Inducement of Cooperative Behavior in Conflicts: A Critical Review“ *Speech Monographs* 41, 1974., 74.

¹²⁰ *Lett. di Lev.*, sv. 8, f. 166r, (26. 8. 1421.); Isto, f. 148r, (19. 2. 1423.); Isto, f. 97v, (31. 7. 1428.); Isto, sv. 11, f. 118r, (9. 11. 1432.); "Recomandandoli la terra et li mercadanti nostri et vigniti a Ragusa", G. GELCICH, L. THALLÓCZY, *Diplomatarium*, 200.

¹²¹ "...ma, si come brama hora mai ne prende di ritornare alle nostre famigle gia tanto tempo large da noi.", *Lett. di Lev.*, sv. 11, f. 8v; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 263, nap. 934.

5. Povratak u grad

Dolazak poslanika u Dubrovnik po okončanju misije nije bio praćen nekim posebnim ceremonijalom već je više bio orijentiran rješavanju praktičnih pitanja.¹²² Bio je usmjeren podnošenju diplomatskog izvještaja o tijeku misije i polaganju računa o rashodima. Tek kada je utvrđeno da se poklisari nisu ogriješili o naredbe vlasti, prekoračili dana ovlaštenja ili olako postupali s državnim novcem bili su razriješeni dužnosti uz formulaičnu zahvalu.¹²³ Ipak, unosnija služba u Dubrovniku nije postojala jer su jedino oni koji su vodili pregovore oko teritorijalnoga proširenja imali mogućnost biti nagrađeni dodatnim zemljišnim posjedom u granicama stečenog teritorija ili novcem za svoj rad, dok za druge poslanike ta mogućnost nije postojala.¹²⁴ Osim plaće, Mihoč de Resti i Junije de Georgio dobili su dio zemlje u slanskom Primorju, povrh dijelova koji su im zakonski pripadali kao dubrovačkoj vlasteli, tako da je svaki imao dva dijela i ¼ zemlje. Jedan im je dio pripadao kao punoljetnoj dubrovačkoj vlasteli, kao glavari kuća dobili su jednu četvrtinu dijela, a nagrada za doprinos u stjecanju Primorja iznosila je jedan dodatan dio.¹²⁵

6. Prijem stranih poslanika i uglednika

Općeprihvaćena praksa u Veneciji i Dubrovniku bila je da se izađe u susret poslaniku koji namjerava posjetiti njihov grad. Valjalo je odrediti tko će ih dočekati, mjesto gdje će im se izaći u susret, prostor u kojem će odsjesti, načiniti izbor hrane i pića kojima će se gosti počastiti, odlučiti hoće li im dopustiti da prisustvuju sjednici vijeća, pratećim svečanostima i tko će ih obasipati pažnjom za vrijeme posjeta. Svi ti parametri imali su svoju težinu i odavali su značaj i društveni ugled gosta.¹²⁶ Izabrani plemići tijekom čitave posjete trebali su gostima praviti društvo i sakriti ono što nisu smjeli saznati, a doći do informacija koje su bile korisne. Bilo je teško naći one koji bi se latili toga zadatka čemu se na kraj nastojalo stati visokim kaznama.¹²⁷ Ta obveza nije nosila toliko teret kao poslanstvo, troškovi su bili mali, opasnost nije postojala i nije bilo potrebno napustiti

¹²² Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir*, 130.

¹²³ *Ref.*, sv. 32, f. 157r, (12. 7. 1403.); Isto, sv. 33, f. 232v, (17. 3. 1408.); Isto, sv. 34, f. 159v (30. 1. 1412.); *Cons. Rog.*, sv. 2, f. 20r (3. 4. 1419.); Isto, sv. 4, f. 283r, (6. 4. 1431.); Isto, sv. 5, f. 127v, (14. 3. 1433.); Isto, f. 146v, (4. 6. 1433.). U Firenci je poklisarima u čast priređivan veličanstveni doček, R. C. TREXLER, *Public Life in Renaissance Florence*, 296.

¹²⁴ Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir*, 95.

¹²⁵ *Ref.*, sv. 31, 126r, (5. 2. 1399.); Ana KAZNAČIĆ-HRDALO, „Dioba i ubikacija dijelova Slanskog primorja u doba pripojenja Dubrovniku godine 1399“ *Anali Zavoda za povijesne znanosti Istraživačkog centra Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Dubrovniku* 17, 1979., 22.

¹²⁶ G. G. MATTINGLY, *Renaissance Diplomacy*, 32; D. QUELLER, *The Office of Ambassador*, 192.

¹²⁷ D. QUELLER, *The Venetian Patriariate, Reality versus Myth*, University of Illinois, Urbana-Chicago, 1986., 119; Edward MUIR, *Civic Ritual in Renaissance Venice*, Princeton University Press, Princeton, 1981., 37.

udobnost doma. Ipak, takva je služba poimana kao neprijatna i bespotrebna gnjavaža.

Početak srpnja 1403. godine Ivan de Mençe izabran je da izađe u susret vojvodi Radiću. Dobio je uputu da ne smije ići dalje od Slanog.¹²⁸ U razgovoru ga je podsjetio na dobre odnose (*l'antigo et bona amistade*), ali i izrazio želju da posjeti Dubrovnik (*sel podesse vignier francho in Ragusa a caxa sua*). Veličanstven doček priređen je vojvodi Sandalju u Dubrovniku u znak zahvale za uspješno zaključene pregovore o Konavlima. Vojvoda je još krajem 1422. godine Nikoli de Goçu i Vlaha de Georgiju izrazio želju da posjeti grad¹²⁹ što se obistinilo 1426. godine.¹³⁰ Prilikom toga svečanog i važnog događaja istakao se Ivan de Gondula koji je izabran da krene pred Sandalja i njegovu suprugu u pravcu Ključa te se raspita kod vojvode o detaljima planirane posjete. Izrazio je želju da zajedno s njim u posjeti bude i njegova supruga na obostrano zadovoljstvo (*pregato lo signor che se degni che la sua magnifica dona vegna con luy per piu suo e nostro contentamento*). Vojvodi Sandalju istakao je dubrovačko prijateljstvo (*magior segno de domestegeza e d' amor*) i predložio mu da koristi kopneni put preko Stona ili Slanoga, odnosno da ne ide lošim i opasnijim preko Drijeva. Dubrovčani su pred vojvodu, koji je ipak pristigao morskim putem, uputili šest plemića s brigantinom praćenim brodicama lokalnog stanovništva. Prilikom boravka u gradu iskazane su mu najveće počasti, posebno vidljive tijekom procesije na blagdan Sv. Vlaha u kojoj je zauzeo mjesto knezu s desna, te mu je kao dubrovačkom plemiću bilo dozvoljeno da bude izabran za čuvara relikvija.¹³¹ U diplomatskom ceremonijalu najvažnije je bilo mjesto koje je netko zauzi-

¹²⁸ „Et sel dicto Radize vegnesse zoxo a Slano per essere cum vui o mandasse alcuno de glesoy a parlar cum vui fatigle el saludo per parte del regimento et zentili homeni di Ragusa como meglio parera e la vostra descriptione presentada la lettera reducirle gledefiti lo regimento nostro mandando qui ad dire quello che ve piaxe de voler dire.“, *Let. di Lev.*, sv. 4, f. 31r, (4. 7. 1403.); J. Lučić, „Stjecanje“, 188.

¹²⁹ *Let. di Lev.*, sv. 8, f. 134v, (30. 11. 1422.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 268.

¹³⁰ O detaljima Sandaljevog boravka u Dubrovniku vidi: J. TADIĆ, *Promet*, 114 – 118; E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*, 268 – 276; Z. JANEKOVIĆ RÖMER, *Okvir*, 316; Ista, „Ritualni“, 82 – 83.

¹³¹ „ser Johanni de Ja. de Gondula...voi vene andiate ala via de Cluzi ala presentia de voyuoda Sandagl... lo dobiate conutar a vegnir a veder Ragusa casa sua et quella casa cheli suo fratelli et amici zentilhomini de Ragusa anno aparichiato ala sua signoria li quali molto son desiderosi de veder la sua signoria, e com quelle altre belle et honereuole parole che vi parera pur dandoli ad intendere che com buon at allegro core siamo contentissimi della sua vegnuta. Et in caso che luy acettera sia al bona hora, vogliate de stramente essere aduisato del logo e del tempo doue e quanto chel vole, che li sia aparichiato lo parezo per vegnire. Et sel dicesseper la via de Narente et voi disconfortatela quanto vi sera possibile, non mostrando de disconfortala per algun dextio, o utel nostro, ma per destio et segurta de suapersona per li longeza del conuenir voltar tuta la pauca e di tempi catiui che lo poriano ritardar con senestio et pericolo. E confortandoli la via ouer de Stagno ouer de Slano donde nesun tempolo poria tegnir. Et per simile salutarete la sua dona realegrandoui e com luy e com ley de la lor sanita e buon stado. E simelmente conuitareti ley com quelle belle parole vi par in caso che la sia in quello logo doue lo signor sera. Ma se la fosse largo da nuy in altro logo et voi pregato lo signor che se degni che la sua magnifica dona vegna con luy per piu suo e nostro contentamento e per magior segno de domestegeza e d' amor...Sel signor non si trouasse ne i Cliuç ne in Bistize ne in Blagai, ma fosse slargato piu longi, et voi tornate a casa che piu largo non aueti la liberta de andar“, *Let. di Lev.*, sv. 9, f. 95r-95v, (10. 1. 1426.); *Cons. Rog.*, sv. 3, f. 276v, (8. 1. 1426.); Isto, f. 279r, (9. 1. 1426.); E. KURTOVIĆ, *Veliki vojvoda*,

mao budući da je odavalo njegovu snagu, položaj i ugled.¹³² Svađe oko pripadajućeg mjesta i iskazane časti nisu zabilježene u diplomatskom ritualu povezanom s teritorijalnim širenjem do 1433. godine, ali kasnija dubrovačka povijest, posebno 17. i 18. stoljeće, vrvi takvim događanjima.¹³³

7. Zaključak

Način na koji su se vodili pregovori oko proširenja dubrovačkih granica bio je jednako važan kao i njihov sadržaj. Dubrovčani su pravila diplomatskog rituala i ceremonijala prepisivali od svojih susjeda i prilagođavali ih vlastitim posebnostima i mogućnostima. Diplomatski ceremonijal i ritual često su odašiljali važne poruke znatno efektivnije nego verbalna komunikacija. One obiluju estetskim i emocionalnim vrijednostima, ali su siromašne semantičkim značenjem. Oskudijevaju mogućnošću da se iz njih razvije neki oblik polemike i kaže nešto novo zbog čega nisu podložne promjenama.¹³⁴

Ritualni čin imao je relativno stalnu formu i značenje koje je bilo očito i prepoznatljivo svim članovima zajednice. Ceremonijalne i ritualne prakse kreirale su značenje u sadašnjosti i formirale odnose u budućnosti, a njihovim neprekidnim ponavljanjem uspostavljena je veza s prošlosti. Vidljivi simboli kojima su se koristili bili su zasnovani na društvenim normama i zakonima ljudske psihologije.¹³⁵ Poruke ritualne komunikacije, koje je odašiljao sastav poslanstva, njegova opremljenost, pokloni, veličina pratnje, mjesto susreta, upotrijebljene titule, stalna mjesta prijemne i oproštajne audijencije imale su univerzalno značenje, pozicionirale su njegove sudionike na društvenoj ljestvici i bile predmet njihove zavisti. Njihovo tumačenje nije podlijegalo zabunama prouzročnim dvosmislenošću. Moć im proistječe iz višeglasja, mogućnosti da „jednostavnom slikom puno toga izreknu“. Uspješnost rituala očitovala se u spoznajnoj i emocionalnoj reakciji njegovih sudionika. Ceremonijal je objedinjavao realnost i simbole u oblik kazališne predstave u kojoj su svi zauzimali predviđeno mjesto dirigitirano obilježjima povijesnog trenutka. Svijet u kojem žive njegovi protagonisti time je konceptualiziran, a njegova percepcija je u većoj ili manjoj mjeri bila točna. Zbog toga se mit dovodi u vezu s ritualom, a neki smatraju da na različite načine izriču isto.¹³⁶ Mit, sustavom ideja koje odašilje, kreira pseudorealnost koja ima specifičnu funkciju u vremenu u kojem je nastala, a ritualni čin manipulira porukama koje društvena elita prilagođava vlastitim

269, nap. 952.

¹³² William ROOSEN, „Early Modern Diplomatic Ceremonial: A System Approach“ *The Journal of Modern History* 52, 1980., 457; E. MUIR, *Civic Ritual*, 234 – 235.

¹³³ N. LONZA, *Kazalište vlasti*, 166 – 168; Bogdan KRIZMAN, *Diplomati i konzuli u starom Dubrovniku*, Poduzeće za prodaju, izdavanje i distribuciju knjiga, Zagreb, 1957., 125 – 181.

¹³⁴ M. BLOCH, *Ritual, History and Power*, 79.

¹³⁵ Kevin SHARPE, „Representations and Negotiations: Texts, Images and Authority in Modern England“ *The Historical Journal* 42, 1999., 856.

¹³⁶ E. MUIR, *Civic Ritual*, 57 – 58.

interesima i potrebama.

Uspjeh misija sa zadacima stjecanja novih teritorija ovisio je o znatno većem broju čimbenika negoli su to ritual i protokol, no oni su se pokazali kao neophodan potporanj u doseganju toga cilja. Diplomatski ceremonijal bio je važan i potreban dio efektivne diplomacije, u srednjem vijeku čak možda i više nego danas kada su mu često pridana obilježja forme bez značenja.

Valentina ZOVKO

DIPLOMATIC CEREMONIAL – AN ESSENTIAL COMMUNICATION
FORM IN NEGOTIATIONS REGARDING THE EXPANSION OF
THE DUBROVNIK BORDERS

Summary

The paper tackles the issue of the importance of diplomatic ritual and ceremonial in sending messages and creating the outcome of the negotiations regarding the expansion of the Dubrovnik territory at the end of the 14th century and in the first half of the 15th century. The composition and size of the embassy, its level of equipment, clothes the ambassador wore, presents for chosen persons, their seeing-off and return to the city, formal speech, titles used, gestures, non-verbal communication, the place of the welcome of foreign ambassadors and their reception carried symbolic messages that expressed and formed a complex system of a social web of power and the relations of authorities, provided a recognisable identity to the parties in negotiations, and expressed the state ideology of the authority. The people of Dubrovnik confirmed their knowledge of the dominant ritual and ceremonial forms, which they knew how to adapt to their own interests and to the given historical moment.

Keywords: Dubrovnik; diplomacy; ritual; ceremonial; negotiations; ambassadors; territorial expansion; 15th century.